

פרשת עגל הזהב

מירי טפר

הקדמה

פרשת עגל הזהב נפתחת בעליית משה להר סיני בשמות כ"ד 12 - 15, נקטעת,¹ וממשיכה בפרק ל"ב בפעולות העם למרגלות ההר, בדו שיח בין ה' למשה, בתגובת משה למעשה העגל, ושוב בשיחת משה עם ה'. הסיפור מזמן את הקורא, בין השאר, לדון בשאלה האם בהעדר ביטחון ניתן לצפות בתופעת העקה (stress) בקרב הדמויות השונות? ולהעלות את השאלה באם זו נקודת מפנה במנהיגות משה?

מהי עקה?

עקה (או בשפה עממית לחץ, כתרגום למילה של stress מהשפה האנגלית) הוא מונח מתחום הפיזיולוגיה והפסיכולוגיה, המציין תחושת מצוקה סובייקטיבית, המושפעת מהערכת המצב ע"י הפרט. הגירוי היוצר את התחושה יכול להתקיים במציאות או רק בתודעת האדם, אך בשני המקרים הוא נתפס כמסוכן. האדם החווה תחושה זו חווה רגשות בעוצמה גבוהה, כאשר השכיחים ביניהם הם חרדה, דיכאון וכעס.

ריצ'ארד לזרוס (1971), פרופסור לפסיכולוגיה, חילק את תחושת העקה לשני סוגים: חיובי ושלילי. כאשר העקה מניעה לפעולה המשפרת את מצבו של האדם, ניתן לראות בה לחץ חיובי, לעומת זאת כאשר העקה אינה נפתרת בדרך של שינוי, התרגלות או התאמה חיובית למצב, הרי היא לחץ שלילי.²

לזרוס ופולקמן³ הציעו מודל המכיל שלוש דרכים להתמודדות:

- **אסטרטגיה ממוקדת בעיה** - האדם מפעיל מאמצים קוגניטיביים והתנהגותיים לשינוי מצב הפרט ביחס לסביבה.
 - **אסטרטגיה ממוקדת רגש** - השינוי שמפעיל הפרט הוא לשינוי יחסו לסביבתו.
 - **הימנעות** - הסחת דעת מהמצב המעורר לחץ.
- נתבונן על פרשת העגל מנקודת המבט של התמודדות עם עקה.

מה גורם להילחצות העם?

בשמות כ"ד 12 – 15 עולים משה ויהושע להר סיני. לפני כן הוא פונה לזקני העם ומצווה עליהם שני עניינים:

¹ פרקים כ"ה עד ל"א מציגים את ההוראות שקיבל משה בנוגע לבניית המישכן, כליו והכהנים.

² לקוח מתוך הערך [דחק ויקיפדיה](#).

³ כהן אורית, דנה פרידמן - התמודדות עם לחץ מתוך הספרייה הוירטואלית של מט"ח.

האחד - להמתין למרגלות ההר,

והשני - והנה אהרן וחור עמכם, מי-בעל דברים יגש אליהם. (שמות כ"ד, 14)

לדברי עמוס חכם, אהרון וחור שימשו אפוא כמחליפיו של משה.⁴

הוראותיו של משה משאירות את העם ללא מידע לגבי משך הזמן בו ישהה על ההר. היעדר המידע יוצר גירוי מציאותי של לחץ, לחץ שפורץ בפרק ל"ב לאחר ארבעים יום בהם משה לא חוזר.

שמות כ"ד 14 יבא משה בתוך הענן, ויעל אל-ההר; ויהי משה, בְּהָר, אַרְבָּעִים יוֹם,

וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, הקושי שפרק זמן זה עורר בקרב העם מחריף, כי

"משה נשאר על ההר ארבעים יום וארבעים לילה וזאת מבלי שלקח צידה לדרך, ולא נפרד מהם,

ויהי כהולך על מנת לשוב".⁵

משה לא היה ערוך, אפוא, לשהייה ארוכה על ההר, לא אמר לאיש שהוא יישאר שם זמן רב כל

כך, ולכן חשב העם שמשה הולך על מנת לשוב במהרה.

כיצד מתמודד העם עם הלחץ?

פרק ל"ב פותח בתיאור אמירת העם ובמעשיו: וַיֵּרָא הָעָם, כִּי-בִשְׁשׁ מִשֶּׁה לָרְדֹת מִן-הָהָר;

וַיִּקְהַל הָעָם עַל-אַהֲרֹן (פסוק 1). העם חש פגיעה באיזון הקיים, לתחושתם הסובייקטיבית

בִּשְׁשׁ מִשֶּׁה לָרְדֹת. הם מתקשים לתפקד ללא מנהיג, ולכן הם מגיבים במעשה - וַיִּקְהַל...עַל ".

הצירוף של הפועל "ויקהל" עם מילת היחס "על" מופיע רק שלוש פעמיים בתורה⁶, וכל הופעות

הצירוף מתארות התקהלות מתוך תוקפנות, תלונה או לחץ. כגוף אחד פונה העם לאהרון ודורש

ממנו בציווי מנומק קום עשה-לנו אלהים אשר ילכו לפנינו--כי-זה משה האיש אשר

העלנו מארץ מצרים, לא ידענו מה-היה לו (ל"ב, 1). הדרישה של העם מאהרון היא בניית

אלוהות מוחשית שתהיה הולכת לפניהם, דהיינו מובילה ומתווה דרך כתחליף למשה שנעלם. עגל

הזהב לא היה אמור לייצג אל, אלא היה אמור להנכיח את האל בקרבם ולתת להם ביטחון.

פרשנות זו על דרך הפשט עולה מתוך הכרזת אהרון בפסוק 5 חג **לה'** מִחָר. הדים לפרשנות זו

ניתן למצוא בדברי רבי יהודה הלוי הטוען כי העם ביקש לעשות דמות מוחשית לאל ואין פה דרישה

או כוונה לעבודה זרה וכדבריו:

"מבלי שיכחשו באלוהות מוציאים ממצרים, אבל שיהיה מונח להם להקביל אליו".

מזמור ק"ו פסוקים 19-20 מציע פרשנות אחרת, ביקורתית יותר המציגה את העגל כאל חלופי:

⁴ לדברי עמוס חכם, אהרון וחור שימשו כשופטים. פירושו מבוסס על תפקידו של משה בשמות י"ח 16: כִּי-יְהִי לָהֶם דָּבָר, בָּא אֵלַי, וְשִׁפְטֵנִי, בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ; וְהוֹדַעְתִּי אֶת-חֻקֵּי הָאֱלֹהִים, וְאֶת-תּוֹרֹתֵיכֶם רְאוּ עִמּוֹס – פִּירוּשׁ לִסְפָר שְׁמוֹת. הוצאת הרב קוק תשנ"ה

⁵ לפי דברי ריה"ל המצוטטים אצל ש.ויסבליט - חטא העגל בהארתו של רבי יהודה הלוי, בית מקרא סח' תשל"ז.

⁶ כך במדבר י"ט 3 ו 19 (קרח ועדתו), וכן במדבר כ' 2 (תלונת העם לאחר מות מרים)

יַעֲשׂוּ-עֵגֶל בְּחָרֵב; וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ, לְמִסְכָּה.
כּ וַיִּמְירוּ אֶת-כְּבוֹדָם; בְּתַבְנִית שׁוֹר, אֲכַל עֵשֶׂב

אהרון נלחץ

אהרון בוחר להגיב באופן מיידי ולהיענות לדרישת העם במלואה, ואף מעבר לכך. הוא קורא לכל אנשי העם לתרום את הזהב שברשותם כדי להתיכו לידי צורת עגל מסכה,⁷ פועל לבניית מזבח ומכריז על יום המחרת כעל יום חגיגה.

מהו המניע של אהרון? נראה, כי הוא בוחר להפיג את תחושת העקה בקרב העם באמצעות היענות לדרישתם. הכתוב מדגיש את אחריותו הישירה של אהרון לחטא העגל. כך בפסוק 25: וַיֵּרָא מִשָּׁה אֶת-הָעָם, כִּי פָרַע הוּא: כִּי-פָרַעַה אֶהְרֹן, לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם, וְכך גַּם בַּפְּסוּק 35: וַיִּגַּף ה' אֶת-הָעָם, עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָעֵגֶל, אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהְרֹן. דרך ההתמודדות של אהרון מתמקדת בפתרון הבעיה המעשית העם. אולם חסרה התייחסותו לרגש שהעם העלה - פחד אל מול הלא נודע.

לפי פרשנותו של רש"י לא רק העם היה מצוי בלחץ אלא גם המנהיג המחליף - אהרון. רש"י בוחר להצדיק את מעשיו של אהרון, ולמצוא בהם ניסיונות לעיכוב בניית עגל הזהב לצד תחושת חרדה אישית וחוסר ביטחון. אהרון נעתר לדרישת העם מתוך חולשתו כמנהיג. הוא אינו רוצה לבנות עגל, אך מונע על ידי לחץ רצונו של העם.

את הדרישה לאיסוף תכשיטים דווקא מנמק רש"י:

אמר אהרון בליבו הנשים והילדים חסים על תכשיטיהן, שמא יתעכב הדבר ומתוך כך יבוא משה,

אבל מה שקרה בפועל הוא:

והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן,

גם את בניית המזבח ואת דחיית החג למחר מפרש רש"י כניסיון לעיכוב העם:

לדחותם... שמא יבוא משה קודם שיעבדוהו.

רש"י מוצא ברצונו של אהרון לספק את דרישת העם כביטוי לחרדה שבה היה אהרון מצוי ורמז לכך מוצא

רש"י בצירוף המילים וַיֵּרָא אֶהְרֹן, וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו (שמות ל"ב 5). את הביטוי הזה דורש רש"י,

בעקבות המדרש,

ויבן מזבוח לפניו,

⁷ עגל מסכה הינו עגל יצוק, פירוש אחר המבסס על הביטוי ויצר אותו בחרט רומז על חריטה על גבי גוש מתכת.

היינו: אהרן הבין מן הזבוח, ההרוג, שראה לנגד עיניו כי מוטב שיעשה כרצון העם. מי הוא 'זבוח' זה? לפי המדרש⁸ (ורש"י בעקבותיו) הכוונה לחור, שאליו פנה העם בראשונה והוא לא נענה לדרישת העם לעשות להם אלוהים, ונרצח בגלל סירובו. חור נעלם מן הסיפור לאחר שמות ל"ב וייתכן שהיעלמות זו איפשרה את המדרש. בכל מקרה הוא מבטא את חרדתו האישית של אהרן לחייו אל מול היעדרות משה. לדברי רש"י, אהרן מתקשה להתמודד עם העם כי הוא חושש לחייו⁹. חרדה זו מובילה לעקה, שגורמת לו להיות מונהג ולא מנהיג.

יש לזכור כי גם לפני סיפור העגל אהרן היה רק משנה לאחיו ולא מנהיג בזכות עצמו. דרישת העם מאהרן תובעת ממנו להתמודד עם שינוי בהגדרת תפקידו. תפקידו של אהרן הוגדר בשמות ד' 16 וְדַבֵּר-הוּא לָךְ, אֶל-הָעָם; וְהָיָה הוּא יְהִי-לָךְ לִפְנֵי, וְאַתָּה תְהִי-לוֹ לְאֱלֹהִים. זה אכן מה שקרה, למשל: וַיְדַבֵּר אֶהְרֹן--אֶת כָּל-הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה; וַיַּעַשׂ הָאֱתָת, לְעֵינֵי הָעָם" (שמות ד' 30), או אַתָּה תְדַבֵּר, אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ; וְאַהְרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל-פְּרַעֲוֵה, וְשָׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ (שמות ז' 2). אהרן תלוי בנוכחות משה כשם שהנביא תלוי בנוכחות האל. ללא משה – גם אהרן מתמודד עם שינוי, והשינוי מוביל ללחץ.

פתרון חלקי לתחושת העקה

תגובת העם למעשה העגל מעידה על שינוי בתחושותיהם. תחושת העקה התפוגגה והומרה בתחושות שמחה ואפילו אופוריה. וַיִּשְׂפְּימוּ, מִמְּחֶרֶת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת, וַיִּגְשׁוּ שְׁלָמִים וַיִּשָּׁב הָעָם לְאָכַל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק. החגיגה שפרצה בסיום בניית העגל מזכירה חגיגה אחרת, מעמד הר סיני בשמות כ"ד 11 " וַיִּחַזְּוּ, אֶת-הָאֱלֹהִים, וַיֵּאָכְלוּ, וַיִּשְׂתּוּ". בחגיגה הנוכחית נוסף אלמנט נוסף: וַיִּקְמוּ לְצַחֵק. אפשר שהפועל 'לצחק' טומן בחובו ביקורת על התנהגות העם, בין אם נבין את משמעות הפועל לצחק במשמעות של ללעוג או במשמעות של פריצות וגילוי עריות.¹⁰ כך או כך, ניכר כי החגיגה יצאה מפרופורציות. התחושה היא תחושה של הקלה, ואולי אף אופוריה שאינה מתאימה לכך המצוקה האמיתית לא נפתרה - הרי משה לא חזר, והעגל אינו אלוהים של ממש. השינוי בתחושה מחזק את ההנחה כי כל תחושה היא סובייקטיבית, כל שכן אם אנו דנים בתחושות של עקה.

⁸ ויקרא רבה פרשה י': "בשעה שעשו ישראל אותו מעשה [העגל] בתחילה הלכו אצל חור, אמרו לו "קום עשה לנו אלוהים" כיוון שלא שמע להן עמדו עליו והרגוהו... ואח"כ הלכו אצל אהרן אמרו לו "קום עשה לנו אלוהים" כיוון ששמע אהרן כן מיד נתיירא ויבן מזבוח לפניו נתיירא מהזבוח [חור שנרצח] לפניו"

⁹ לפי המדרש, חרדת אהרן מזכירה את חרדת ירבעם במלכים א' י"ב 27. גם ירבעם בנה עגלי זהב מחשש לחייו.

¹⁰ המשמעות הראשונה של צחוק שהוא לעג נמצאת, למשל, ביחזקאל כ"ג 32, ואילו המשמעות השנייה, של צחוק שהוא פריצות, נמצאת, למשל, בבראשית ל"ט 14

האל נלחץ

בתמונה השנייה, בשמות ל"ב 7 – 14, מתנהל דו שיח בין ה' למשה, השיחה כוללת את הציווי האלוהי למשה לְ-רַד, לצד דיווח על המתרחש למרגלות ההר. על הציווי 'לך רד' מפרש רש"י תוך הסתמכות על המילה רַד:

נתנדה משה מבית דין של מעלה

'נתנדה' מלשון נידוי. הנידוי מעיד על הקשר העמוק בין העם למשה; נפילת העם היא נפילתו של משה, ואין מקום למשה לצד האל כשצאן מרעיתו אינו מאחוריו.

במקביל מוסר האל דיווח על המתרחש למרגלות ההר. הדיווח אינו דיווח אובייקטיבי או נטול רגשות, אלא משקף כעס רב של האל כלפי העם. כדי לזהות את תחושותיו של האל יש לשים לב לכינויים בהם הוא בוחר בהתייחסו אל העם. העם מכונה עַמְךָ (של משה, לא של האלוהים) (פסוק 7), הָעַם הַזֶּה וְעַם-קְנִיָּה-עַרְבִי (פסוק 9). הכינויים מבטאים אכזבה, התנערות וכעס, מה שתואם תגובות בשעת לחץ. באכזבתו מנסה האל להכחיש כי קיים קשר בינו לבין עמו. זהו עמו של משה, המנהיג האנושי, ולא של האל. הוא מפחית בערכו של העם הנבחר (הַזֶּה), ומכל תכונותיו בוחר להדגיש דווקא את העיקשות המרגיזה.

האל בוחר ליצור מרחק רגשי בינו לבין העם לשם הערכת פעולתו בעתיד. זוהי אסטרטגיה נוספת להתמודדות עם מצבי לחץ – אסטרטגיה ממוקדת רגש. אחרי שהרחיק רגשית מהעם, יכול האל לנקוט בפעולה, והוא אכן עושה זאת: הוא מציע למשה להשמיד את העם, ולהתחיל הכל מהתחלה ממשה עצמו (שמות ל"ב 10: וְאַעֲשֵׂה אוֹתָךְ, לְגוֹי גְדוֹל). תגובתו של האלוהים היא תגובה קיצונית הבאה להמחיש לקורא את מידת האכזבה של האל מעמו.

כיצד מתמודד משה אל מול הכעס האלוהי

בחוכמתו מנסח משה את תשובתו לה' כתפילה¹¹ "וַיַּחַל מֹשֶׁה, אֶת-פְּנֵי ה' אֶלְהֵיוֹ". כוחה של התפילה כאמצעי שכנוע רב, שהרי במצב הנוכחי אין למשה ולו גם טענה אחת לזכותם ולהגנתם.¹² משה מציג שלושה טיעונים בעזרתם הוא גורם לאל להתבונן במעשיו, בעברו ובאחריותו לעמו. הטיעונים מבוססים על תכונותיו כאל, ולמרות שהדבר מתבקש דברי משה אינם כוללים בקשה לרחמים. יתכן שמשה הבין כי בקשה לרחמים לא תועיל כשהאל כועס כל כך.

¹¹ תפילת משה נאמרת בתעניות ציבור.

¹² מאפיין זה בדמותו של משה כנביא המתפלל בעד העם נחרט גם בקרב הנביאים, לדוגמה ירמיה ט"ו, 1 וַיֹּאמֶר ה', אֵלֵי, אִם-יַעֲמֵד מֹשֶׁה וְשִׁמוּאֵל לְפָנַי, אֵין נִפְשֵׁי אֶל-הָעַם הַזֶּה.

הטיעון הראשון שמציג משה הינו 'לָמָּה ה' יִחְרָה אֶפְךָ בְּעַמְּךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, בְּכַח גְּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה. בדבריו מחזיר משה את האל למעשיו בעבר הלא רחוק: לאחר כל המאמצים שהשקיע בהוצאת העם ממצרים, האם מתקבל על הדעת להשמיד אותו? בטיעון השני לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר, בְּרַעַה הוֹצִיאָם לְהַרְגֵם בְּהָרִים, וּלְכַלְתֵּם, מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה; שׁוּב מִחֲרוֹן אֶפְךָ, וְהִנַּחֵם עַל-הָרַעַה לְעַמְּךָ, מִפְּנֵי מִשֶּׁה אֵת אֱלוֹהִים לְהִתְבוֹנֵן בְּדַמּוֹתָיו כִּפִּי שֶׁהִיא נִרְאִית לַעֲמִים אֲחֵרִים, בְּבַחֲיִנַת "מָה יֹאמְרוּ".

בטיעון האחרון מתייחס משה לשיטתו, הפעם להיסטוריה, הפעם להיסטוריה רחוקה יותר, להבטחותיו של האל לשלושת האבות, עליהן חזר כמה פעמים ואותן הבטיח לקיים: זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ, וַתְּדַבֵּר אֱלֹהִים, אֶרְבֶּה אֶת-זַרְעֲכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם; וְכָל-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי, אֶתֶן לְזַרְעֲכֶם, וְנָחֳלוּ, לְעַלְמִם. כדי הדגיש את היחס הראוי בין האל לעמו, בוחר משה בכינוי המדגיש את הקשר ביניהם: ל"ב 11: לָמָּה ה' יִחְרָה אֶפְךָ בְּעַמְּךָ. משה חוזר ומדגיש שהעם הוא עמו של ה'.

משה, בכל זאת, נלחץ גם הוא

לאחר שהצליח להניא את האל מפעולתו, יורד משה מההר (ל"ב בפסוקים 16-29). תגובת משה מעידה כי אין דומה שמיעה לראיה. כששמשה רואה במו עיניו את העם מקריב קורבנות לעגל, אוכל, שותה ומצחק, הוא שוכח את האמירה לָמָּה ה' יִחְרָה אֶפְךָ בְּעַמְּךָ וכועס אף הוא על עמו ויִחַר-אֶף מִשֶּׁה. הפעולה הבאה המתוארת בפסוק 19 היא וַיִּשְׁלַח מִיָּדוֹ אֶת-הַלַּחַת, וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם, תַּחַת הַהָר, משה שובר את הלוחות עליהם נוסחה הברית בין ה' לעמו. לדברי הרשב"ם כשראה משה את העגל תשש כוחו ולא היה בו כוח להשליכם רחוק ממנו קצת, שלא יזיק את רגליו בנפלים כדרך כל משליכי משוי (=משא), כשאינ בהם כוח לשאת" הרשב"ם בוחר לפרש מעשה זה כתגובה לא רצונית, תגובה רגשית. פירוש זה בא להסביר כיצד ייתכן שמשה ששבר על דעת עצמו יצירה אלוהית. פירוש זה אינו עולה בקנה אחד עם הפעלים המובאים בפסוק 19. הפועל וישלך מובא בבניין הפעיל שמשמעותו גרם לפעולה, וישבר מובא בבניין פיעל שבא לא פעם במשמעות של חיזוק פעולה.

הוכחה נוספת והפעם היא הוכחה פנים מקראית, מחזקת אף היא את ההנחה כי משה פעל באופן מודע ואקטיבי לעניי העם. ההוכחה היא בדברי משה בספר דברים פרק ט' פסוקים 16-17 וְאָרָא, וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לָה' אֱלֹהֵיכֶם--עֲשִׂיתֶם לָכֶם, עֵגֶל מִסֶּכֶה: סִרְתֶּם מִהֵר--מִן-הַדֶּרֶךְ,

אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם. יִז וְאֶתְפֹּשׂ, בְּשָׁנֵי הַלַּחַת, וְאֲשַׁלְּכֶם, מֵעַל שְׂתֵי יְדֵי וְאֲשַׁבְּרֶם,

לְעֵינֵיכֶם. שבירת הלוחות לעניי העם כצעד חינוכי עולה מדברי הנצי"ב מוולוז'ין:

משה התחכם ולא שיבר את הלוחות בהיותו בהר, כשאמר לו ה' ממעשה העגל והוחלט אצלו כבר אז לשברם, אלא משום שרצה משה לשבור את לב העם ולהסעיר דעתם, בראותם אשר משה משבר לעיניהם סגולה נפלאה כזו ויהיו נעצבים, עד שלא ימצאו ידיהם למחות על כל מה שעשה... שנשברה לעיניהם סגולה שאין כמוה בעולם...

במידה ונקבל את ההנחה כי שבירת הלוחות איננה פעולה רגשית ספונטנית, עלינו לשאול את עצמינו לשם מה לוקח משה סמל קדוש המסמל את הברית הראשונית בין ה' ועמו ושובר אותו?! .

הנצי"ב מוולוז'ין מוצא בפעולה פעולה חינוכית דרמטית שמטרתה להוביל את העם לשינוי. פרשנים חדשים¹³ רואים במעשה זה מעשה סמלי רציונלי הבא לבטא את ביטול הברית בין האל לעמו. שבירת הלוחות מסמלת באופן מוחשי לעם כי הפר את חלקו בברית. השבירה נעשית תחת ההר, במקום בו נכרתה הברית (שמות כ"ד 4). הפירוש האחרון הוא פירושו של בעל משך חכמה המנסה לעשות שילוב של הדברים המעשה של משה לא נבע מספונטניות או פרץ של כאב לב וגם לא נבע מתכנון מראש שמטרתו ללמד לקח, אלא מתוך עקרון:

הלוחות- מכתב אלוהים- גם המה אינם קדושים בעצמם, אלא רק בשבילכם, וכאשר "זנתה כלה בתוך חופתה", המה נחשבים לנבלי חרס ואין בהם קדושה מצד עצמם, רק בשבילכם, שאתם שומרים אותם.

כלומר- אין קדושה החלה על מקום, בית, כלי או אדם. כל אלו אמצעים וסמלים, אליהם נזקקים בני אדם המבקשים לתפוס דברים בחושים. משה שבר את הלוחות כדי להביע עקרון זה- אין ללוחות ערך וקדושה משל עצמם. עם בני" לא מגיבים לקדושה שבהם ועסוקים בקידוש חפץ אחר אז משה יכול לשבור את הלוחות.

ענישת העם. ואהרון?

בהמשך פועל משה כנגד העגל, משה מבצע שלוש פעולות המדגישות את אפסיות האל בפני העם: שריפת העגל, טחינתו ופיזורו על המים כדי שהעם ישתה את העפר, ולבסוף מצווה משה על המתת החוטאים בעם, מעשה קיצוני שכזה מובן על רקע הענישה המאפיינת הפרת ברית. בסיטואציה זו, בניגוד לאהרון אחיו, פועל משה כמנהיג הרואה את הדרך ומתווה אותה. הוא נוקט בסדרה של פעולות ממוקדות לפתרון הבעיה מול העם. פעולתו הראשונה היא שבירת לוחות הברית.

¹³ עולם התנ"ך, שמות הוצאת דודזון-עתי 1993

אל מול הפעלתנות של משה כנגד החוטאים בולט העדר התגובה לאהרון, למעט החקירה הקצרה בפסוק 21 "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן, מַה-עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה: כִּי-הִבַּאתָ עָלָיו, חֲטָאָה גְדֹלָה" והסקת מסקנה בפסוק 25 "וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם, כִּי פָרַע הוּא: כִּי-פָרְעָה אַהֲרֹן, לְשִׂמְצָה בְּקִמְיָהֶם לֹא עוֹשֶׂה מִשֶּׁה דָּבָר אֶל מוֹל אַחִיו. יִתְּכֵן שֶׁהַדָּבָר נֹבַע מִשׁוֹתָפוֹת הַגּוֹרֵל בֵּין הָאֲחִים בַּהֲנַהֲגַת הָעָם, אֲךָ חוֹסֵר הַשׁוֹתָפוֹת לַגִּבִּי הַדֶּרֶךְ. עֲדוֹת לַשׁוֹתָפוֹת הַגּוֹרֵל עוֹלָה מִדְּבַרֵי מִשֶּׁה בְּדַבְרִים פֶּרֶק ט', 20, וּבְאַהֲרֹן, הַתְּאַנְּף ה' מֵאֲד--לְהַשְׁמִידוֹ; וְאַתְּפִלֵּל גַּם-בְּעַד אַהֲרֹן, בְּעֵת הַהוּא . מִפְּסוּק זֶה עוֹלָה כִּי הָאֲחֵרִיּוֹת עַל עֲנִישַׁת אַהֲרֹן נִמְצְאָת בִּידֵי הָאֵל וְאִינָה בִּידֵי מִשֶּׁה. עֲדוֹת נֹסֶפֶת לַהֲנַחַח כִּי עֲנִישַׁת אַהֲרֹן עַל מַעֲשֵׂה הָעַגֵּל הִיא בִּידֵי הָאֵל נִמְצְאָת בְּדַבְרִים פֶּרֶק י' פְּסוּקִים 5-6 וְאַפֹּן, וְאַרְד מִן-הָהָר, וְאַשֶׁם אֶת-הַלְּחֹת, בְּאַרְוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי; וַיְהִי שֵׁם, כְּאֲשֶׁר צִוִּי ה' וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נָסְעוּ מִבְּאֵרֵת בְּנֵי-יַעֲקֹב--מִזֹּסְרָה; שֵׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקְבְּר שָׁם, וַיִּכְהֵן אֶלְעָזָר בְּנֹו תַחְתָּיו. לִפִּי מִסֹּרֶת זוֹ נֶעֱנַשׁ אַהֲרֹן בְּמִיתָה לְאַחַר חֲטָא הָעַגֵּל.

בפסוקים 31 - 33 חוזר משה אל האלוהים, כדי לנסות ולכפר על החטא שבצע העם: וַיְהִי מִמְּחֶרֶת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל-ה' אוֹלִי אֲכַפְּרָה בְּעַד חֲטָאתְכֶם בְּדַבְרֵי אֱלֹהִים נִתֵּן לְמִצּוֹא מִלֵּת בְּקִשָּׁה אֲנִי, מִיֵּלָה שְׁלֹא הוֹפִיעָה עַד כֹּה בְּשִׁיחַתוֹ עִם אֱלֹהִים, וְכֵן הִכָּאָה עַל חֲטָא בְּשֵׁם הָעָם, שֶׁהוּא נִצִּיגוֹ, חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב.

משה מגדיל לעשות ומבקש שגורלו יהיה שזור בגורל העם ואם-אין מְחַנֵּי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כְּתַבְתָּ. בכך חוזר משה ומבקש להשפיע על האלוהים, שקודם לכן הציע להשמיד את כל העם ולהתחיל מחדש ממשה עצמו. בקשתו מוכיחה כי הוא מזהה עצמו עם תפקידו כמנהיג העם, ומוכן לעשות הכל למען עמו. העשייה כוללת פעולות חינוכיות לצד הגנה למול האל . משה בוחר להעניש את עמו במו ידיו, ולהגן עליהם מענישה אלוהית.

פרשת עגל הזהב מהווה נקודת מפנה במנהיגות משה, מאדם החש כי נכפתה עליו ההנהגה הופך משה למנהיג הלוקח אחריות מלאה על צאן מרעיתו. גילוי האחריות העמוק ביותר הוא בקשר המשמעותי שמוצא משה בין חיוו לחיי עמו וְעַתָּה, אִם-תִּשָּׂא חֲטָאתֶם; וְאִם-אֵין--מְחַנֵּי נָא, מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כְּתַבְתָּ (ל"ב 32)

מעשה העגל מזמן את הקורא לקריאה נוספת, היוצאת מתוך תחושה אנושית מוכרת, ומאפשרת הזדהות התלמיד עם הכתובים הרחוקים..

ביבליוגרפיה

גליל, גרשון (עורך) - עולם התנ"ך, שמות, הוצאת דודזון-עתי, 1993.
ויסבליט, ש - חטא העגל בהארתו של רבי יהודה הלוי, בית מקרא ס"ח, תשל"ז.
חכם עמוס - פירוש לספר שמות הוצאת הרב קוק, תשנ"ה.
כהן אורית, דנה פרידמן - [התמודדות עם לחץ](#), ספרייה הוירטואלית מט"ח.
רמב"ן - [פירושו לספר שמות מתוך מאגר ספרות הקודש](#).
רש"י, [פירושו לספר שמות, מתוך מאגר ספרות הקודש](#).
שטראוס, גלעד, [לדרכו של אהרון בחטא העגל](#), מתוך בית המדרש באתר כיפה, אדר תשע"א.